

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΡΕΩΣ

Υπό Κυρίλλου Μητροπολίτου Ρόδου

Ο Ιερομάρτυς Πατριάρχης Κύριλλος ο Λούκαρις γεννήθηκε στο Χάνδακα (σημ. Ήράκλειο) της τότε ένετοκρατούμενης Κρήτης στις 13 Νοεμβρίου 1572 «ἐκ γονέων περιφανῶν ἐλευθέρων, ἐν τε τῇ Πολιτεία καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ περιβλέπτων»¹ καὶ κατὰ τὸ ἅγιο Βάπτισμα πῆρε τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος. Ὁ πατέρας του ἦταν Ἱερεὺς καὶ ὀνομαζόταν Στέφανος². Δάσκαλός του ὑπῆρξε ὁ λόγιος καὶ ἐνάρετος Ἱερομόναχος Μελέτιος ὁ Βλαστός³, κοντὰ στὸν ὁποῖο μαθήτευσαν καὶ ἄλλες ἐπιφανεῖς ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς, ὅπως ὁ Ἅγιος Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Μελέτιος Συρῖγος.

Μετὰ τὴν ἐγκύκλια ἐκπαίδευση στὴν πατρίδα του ὁ Κύριλλος στάλθηκε τὸ 1584 ἀπὸ τοὺς γονεῖς του στὴν Βενετία γιὰ εὐρύτερη μόρφωση. Ἐκεῖ συνάντησε τὸν λόγιο κρητικὸ Ἱεράρχη Ἐπίσκοπο Κυθήρων Μάξιμο τὸν Μαργούνιο, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέλαβε κάτω ἀπὸ τὴν προστασία του καὶ ἐχρημάτισε καθηγητῆς του. Ἀπὸ τὸν Μαργούνιο διδάχθηκε τὴν ἑλληνικὴ, ἰταλικὴ καὶ λατινικὴ γλῶσσα. Τὸ 1588 ἀναγκάστηκε νὰ ἐπιστρέψει στὴν Κρήτη, ἐξαιτίας τῶν οικονομικῶν προβλημάτων ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ οἰκογένειά του, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἓνα χρόνο, τὸ 1589, ἐπέστρεψε στὴν Ἰταλία γιὰ τὴν συμπλήρωση τῶν σπουδῶν του καὶ γράφτηκε στὸ περίφημο Παταβινὸ Πανεπιστήμιο, ὅπου διδάχθηκε φιλοσοφία καὶ θεολογία κοντὰ σὲ φημισμένους γιὰ τὴν σοφία τους δασκάλους, ὅπως τὸν Κρεμονίνη, τὸν Πικολομίνι καὶ τὸν δεινὸ πολέμιό τῶν Ἰησουϊτῶν Παῦλο Σάρπη.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του, τὸ ἔτος 1592, ἐπέστρεψε στὴν Κρήτη καὶ ἐκάρη Μοναχὸς στὴν περιώνυμη Μονὴ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀγκαράθου, ὅπου ἀργότερα ἠγουμένευσεν ὁ κατὰ σάρκα ἀδελφός του Μάξιμος ὁ Λούκαρις. Στὴν Μονὴ τῆς μετανοίας του παρέμεινε ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα, γιὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος τὸν κάλεσε στὴν Αἴγυπτο ὁ συγγενής του Ἅγιος Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, γιὰ νὰ διακονήσει κοντὰ του τὸν Θρόνο τοῦ Ἁγίου Αποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Τὸ ἴδιο ἔτος χειροτονήθηκε Διάκονος καὶ Πρεσβύτερος ἀπὸ τὸν Μελέτιο, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀποθέσει στὸ νεαρὸ κληρικὸ πολλές καὶ χρηστὲς ἐλπίδες⁴.

Τὸ 1593 ὁ Μελέτιος συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Πρωτοσύγκελλό του Κύριλλο τὸν Λούκαρι, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίας τοῦ Β', βρέθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴν ἐπίλυση διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς παραμονῆς του στὴν Βασιλεύουσα πληροφορήθηκε τὴν προσηλυτιστικὴ δραστηριότητα τῶν Λατίνων στὴ Ρωσία καὶ τὴν Πολωνία⁵, ἐξαιτίας τῆς ὁποίας οἱ Ὁρθόδοξοι ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα καὶ κινδύνευαν μὲ ἀφανισμό. Ὁ Μελέτιος σκέφτηκε νὰ μεταβεῖ ἐκεῖ αὐτοπροσώπως γιὰ νὰ στηρίξει τοὺς Ὁρθοδόξους, ἀλλὰ μὴ ἔχοντας τὴν δυνατότητα ἔστειλε ὡς Πατριαρχικὸ Ἐξάρχο τὸν Πρωτοσύγκελλό του Κύριλλο. Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' ἔστειλε ὡς δικό του Πατριαρχικὸ Ἐξάρχο τὸν συγγενῆ του Ἀρχιμανδρίτη Νικηφόρο Παράσχη τὸν Καντακουζηνό.

Ὁ Κύριλλος ὑπακούοντας στὸν Πατριάρχη Μελέτιο καὶ τὴν ἐντολὴ τῆς Ἐκκλησίας ἔφτασε στὴν Πολωνία καὶ ἐργάστηκε κατ' ἀρχὰς ὡς Διευθυντῆς Σχολῆς στὴ Βίλνα, πόλη ὅπου ἴδρυσε τυπογραφεῖο γιὰ τὴν ἐκδοση Ὁρθοδόξων βιβλίων καὶ ἐντύπων μὲ σκοπὸ τὴν κατήχηση καὶ ἐνημέρωση τοῦ λαοῦ. Στις ἀρχὲς Ὀκτωβρίου τοῦ 1596 πῆρε ἐπιστολὴ ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Δούπνας, στὴν ὁποία περιγραφόταν ἡ ζοφερὴ κατάσταση καὶ οἱ ταραχὲς ποὺ εἶχαν προκαλέσει ἐκεῖ

οί Ούνιτες, και αποφάσισε μαζί με τὸν Ἀρχιμανδρίτη Νικηφόρο νὰ συμμετάσχει στὴν Σύνοδο τῆς Βρέσδης. Ἡ Σύνοδος διαιρέθηκε ὅταν οἱ Ὁρθόδοξοι ἀποχώρησαν καὶ συγκρότησαν δική τους Σύνοδο, ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν Οὐνία καὶ τοὺς Οὐνίτες. Ὁ βασιλιάς ὁμῶς τῆς Πολωνίας Σιγισμοῦνδος ἐπικύρωσε τὶς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τῶν Οὐνιτῶν καὶ ἐξαπέλυσε διωγμὸ ἐναντίον τῶν Ὁρθοδόξων. Ὁ Νικηφόρος συνελήφθη ὡς δῆθεν κατάσκοπος τῶν Τούρκων καὶ φυλακίστηκε στὸ φρούριο τοῦ Μαριενβούργου, ὅπου πέθανε ἀπὸ ἀσιτία. Ὁ Κύριλλος κατόρθωσε νὰ διαφύγει τὴν σύλληψη, ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν Πολωνία καὶ μετὰ ἀπὸ ἓνα μικρὸ διάστημα παραμονῆς στὴ Λεοντόπολη ἐπέστρεψε στὴν Ἀλεξάνδρεια.

Τὸ 1559 ὡς «Μέγας Ἀρχιμανδρίτης καὶ Ἐξαρχος» ἀπεστάλη καὶ πάλι ἀπὸ τὸν Μελέτιο Πηγᾶ, τότε Ἐπιτηρητὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, στὴν Πολωνία γιὰ νὰ μεταφέρει ἀπαντητικὰ γράμματα στὸ βασιλιά Σιγισμοῦνδο, ὁ ὁποῖος εἶχε προτείνει στὸν Μελέτιο τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν. Παράλληλα εἶχε τὴν ἐντολὴ νὰ περάσει ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ τὴν Χίο γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν προπαγάνδα τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἀπὸ τὴν Πολωνία, ὅταν ἔφερε σὲ πέρας τὴν ἀποστολὴ του, ἀναχώρησε γιὰ τὶς Παραδουνάβιες χῶρες (1601) γιὰ νὰ στηρίξει καὶ ἐκεῖ τὴν Ὁρθοδοξία. Ἐνῶ βρισκόταν στὸ Ἰάσιο ἔλαβε ἐπιστολὴ τοῦ Μελετίου, μὲ τὴν ὁποία ἐκεῖνος τὸν καλοῦσε νὰ ἐπανεέλθει ἐπείγοντως στὴν Ἀλεξάνδρεια γιὰ νὰ τοῦ ἀφήσει τὶς τελευταῖες ὑποθήκες καὶ νὰ τοῦ παραδώσει τὸν Θρόνο. Ὁ Κύριλλος ἔφτασε στὴν Ἀλεξάνδρεια δύο ἡμέρες πρὶν τὴν κοίμησιν τοῦ Μελετίου, ἡ ὁποία συνέβη στὶς 13 Σεπτεμβρίου 1601.

Μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Μελετίου ὁ Κύριλλος ἐξελέγη Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας σὲ ἡλικία 29 ἐτῶν. Μόλις ἀνέβηκε στὸ Θρόνο συγκάλεσε τοπικὴ Σύνοδο στὸ Κάιρο καὶ καταδίκασε τοὺς Λατίνους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν προσεταιριστῆ τὸς Κόπτες μὲ σκοπὸ νὰ καταστρέψουν τὸ Ὁρθόδοξο Πατριαρχεῖο. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1605 ἔφτασε στὴν Κύπρο, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τῶν Χριστιανῶν, γιὰ νὰ βοηθήσει τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία ποὺ σπαράσσονταν ἀπὸ ἐσωτερικὲς ἔριδες καὶ μάχες, ὕστερα ἀπὸ τὴν καθάρεισιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Ἀθανασίου, καὶ κατόρθωσε νὰ εἰρηνεύσει τὰ πράγματα. Τὸ 1608 μετέβη στὰ Ἱεροσόλυμα, γιὰ τὴν χειροτονία τοῦ Ἱεροσολύμων Θεοφάνους, καὶ ἀπὸ κεῖ στὴν Δαμασκό. Ἐπανῆλθε στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ ἐπιδόθηκε μὲ ζῆλο στὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου. Προχώρησε στὴν συντήρησιν τῶν Πατριαρχικῶν κτιρίων καὶ Ναῶν καὶ οἰκοδόμησε νέους ἐνῶ παράλληλα φρόντισε νὰ ἀπαλλάξει τὸ Πατριαρχεῖο ἀπὸ τὰ χρέη του.

Τὸ Φεβρουάριον τοῦ 1612, ἐνῶ βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴν ἐπίλυσιν διαφορῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἐξελέγη «Ἐπιτηρητής» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ ὁ Μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Τιμόθεος καὶ ἄλλοι Ἀρχιερεῖς, ἐπειδὴ φοβήθηκαν γιὰ κάποιες ἄγνωστες αἰτίες τὴν ἀνάρρησίν του στὸν Πατριαρχικὸ Θρόνον, ἐφατρίασαν ἐναντίον του καὶ προκάλεσαν μεγάλη σύγχυσιν στὴν Ἐκκλησία⁶. Ὁ Κύριλλος παραιτήθηκε, «τὰς συγχύσεις τὰς ψυχοβλαβεῖς ἀπεχθόμενος», ἀναχώρησε γιὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ γιὰ τὴν Βλαχία, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 1615 διδάσκοντας τὸν λαὸ καὶ ἀγωνιζόμενος κατὰ τῆς λατινικῆς προπαγάνδας καὶ τῆς Οὐνίας.

Πρὶν τὴν ἀναχώρησίν του ἀπὸ τὴν Βλαχία ἐξέδωκε ἐγκύκλιον (ὁ ἴδιος τὴν ὀνομάζει Τόμο) πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους, μὲ τὴν ὁποία καταδικάζει τὴν διδασκαλίαν τῶν Λατίνων, ἐλέγχει τοὺς λατινόφρονες Ἑλληνες τροφίμους τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Ρώμης καὶ συνιστᾷ τὴν ἀπαρασάλευτην ἔμμονὴν στὴν Ὁρθόδοξον πίστιν ὡς τὸν μοναδικὸν τρόπο ἄμυνας κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς εὐσεβείας⁷.

Γιὰ νὰ διαφωτίσει τὸ Ὁρθόδοξον πλήρωμα συνέγραψε σὲ ἀπλὴ γλῶσσα δύο πραγματεῖες, μία κατὰ τῆς Ἀρχῆς, δηλαδὴ κατὰ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα Ρώμης, καὶ μία ἄλλη σὲ μορφή διαλόγου μεταξὺ Φιλαλήθους καὶ Ζηλωτοῦ, μὲ τὴν ὁποία ἐξέθεσε τὶς σατανικὰς μεθόδους ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ

Ίησουΐτες γιὰ νὰ προσηλυτίσουν τοὺς Ὅρθοδόξους.

Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Βλαχία ἐπισκέφτηκε τὸ Ἅγιο Ὅρος, καὶ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1615 ἐπέστρεψε στὴν Αἴγυπτο, ὅπου παρέμεινε, μέχρι τὴν ἐκλογή του στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο, ἀσχολούμενος μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν κατήχηση τοῦ λαοῦ, ἀφοῦ στὸ μεταξύ, χάριε στὶς ἄοκνες προσπάθειές του, εἶχαν ἐκλείψει τὰ μεγάλα προβλήματα ποὺ ταλαιπωροῦσαν τὸν Ἀλεξανδρινὸ Θρόνο, ὅπως ἐκεῖνο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σιναίου Λαυρεντίου. Αὐτὴν τὴν περίοδο ἄρχισε νὰ ἀναπτύσει καὶ τὶς σχέσεις μὲ τοὺς Διαμαρτυρομένους, τοὺς ὁποίους ἔβλεπε ὡς φυσικοὺς συμμάχους του στὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Καθολικισμοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Τιμοθέου τοῦ Β' ἡ Αγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξέλεξε στὶς 4 Νοεμβρίου 1620 Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως τὸν «ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ διαβόητον» Πατριάρχη τῆς Ἀλεξανδρείας Κύριλλον τὸν Λούκαρι. Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς τῆς ἐπίσημης ἐκκλησιαστικῆς Πράξεως ἀποτελεῖ τὴν ἀποτίμηση τῆς προσωπικότητάς του ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Ὡς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἔγινε «διαβόητος ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ». Ἡ δράση του δὲν περιορίστηκε μόνον στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀλλὰ συμπεριέλαβε καὶ τὶς ὑπόλοιπες Ἐκκλησίες, ὅσες εἶχαν ἀνάγκη τῆς μέριμνας καὶ προστασίας του, καὶ ἀπέβη σωτήρια γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία.

Ὁ Κύριλλος ἀνέλαβε τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο σὲ χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους ὀργιάζε ἡ λατινικὴ προπαγάνδα καὶ ἰησουϊτικὰ σχολεῖα εἶχαν ἰδρυθεῖ σὲ ὅλη τὴν Ἀνατολή μὲ σκοπὸ νὰ προσηλυτίσουν στὸ λατινικὸ δόγμα τὸν Ὁρθόδοξο πληθυσμὸ. Προκάτοχοί του Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχες, ὅπως ὁ Νεόφυτος ὁ Β' καὶ ὁ Τιμόθεος ὁ Β', εἶχαν ὑπογράψει λατινικὴ ὁμολογία πίστεως καὶ εἶχαν ὑποσχεθεῖ τὴν ὑποταγὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας στὸν Πάπα. Τὸ νέο περιβάλλον δὲν ἦταν ἄγνωστο στὸν Κύριλλο οὔτε ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα οὔτε ὡς πρὸς τὰ ἐπίκαιρα ζητήματα.

Ἡ Ἀρχιερεῖς ποὺ τὸν ἐξέλεξαν γνώριζαν ὅτι θὰ κατεύθυνε σὲ νέα πορεία τὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Πράγματι μόλις ἀνέλαβε τὰ ἡνία ἐξαπέλυσε ἐγκύκλιο μὲ τὴν ὁποία προέτρεπε τοὺς Ὁρθόδοξους νὰ ἀποσπᾶσουν τὰ παιδιά τους ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἀπὸ τὶς πρῶτες πράξεις τοῦ Πατριάρχου ἦταν ἡ ἀγιοκατάταξη τοῦ Ὁσίου Γερασίμου τοῦ ἐν Κεφαλληνία, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1622. Οἱ ἐνέργειες αὐτὲς τοῦ Κυρίλλου σηματοδοτοῦσαν τὴν καλὴ ἀπαρχὴ τῆς ποιμαντορίας του. Σκοπὸς του ὑπῆρξε ἡ καλλιέργεια τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος καὶ ἡ ἀφύπνιση τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως τῶν πιστῶν γιὰ τὸν ὁποῖο ἀγωνίστηκε μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις καὶ τὰ μέσα ποὺ διέθετε.

Ἡ ὅλη δραστηριότητά του προκάλεσε τὴν ἔχθρα τῶν Λατίνων καὶ τῶν λατινοφρόνων Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι κήρυξαν ἐναντίον του τὸν πόλεμο μέχρι ἐξοντώσεως. Ἡ ρωμαϊκὴ ἡγεσία ἀναδιοργάνωσε πάνω σὲ νέα βάση τὸν Σύλλογο περὶ διαδόσεως τῆς Πίστεως (Congregatio de Propaganda Fide) καὶ ἔστρεψε μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ τὸ βλέμμα της στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς καὶ εἰδικώτερα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Κάλεσε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Συλλόγου ὅλους τοὺς Ἑλληνες παλαιοὺς τροφίμους τοῦ Ἀθανασιανοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης καὶ πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς χειροτονοῦσε Ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἔστελνε στὰ Ὁρθόδοξα ἐδάφη. Τὴν ἐποπτεία τῆς Προπαγάνδας τὴν εἶχε προσωπικὰ ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Η'.

Ἡ Προπαγάνδα σὲ ἀλλεπάλληλες συνεδριάσεις ἀσχολήθηκε μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ὁ Πατριάρχης. Τὸ πρόγραμμα της γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸν θρόνο συνίστατο: α) Στὸ νὰ δυσφημιστεῖ στὸ λαὸ ὅτι εἶναι καλβινιστὴς καὶ ὅτι ἀγωνίζεται νὰ δηλητηριάσει τὴν Ἐκκλησία μὲ αἰρετικὰ δόγματα, β) νὰ παρουσιαστεῖ ὡς τέτοιος στὴν Ἱεραρχία τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, γ) νὰ δοθεῖ ἡ ἐντολὴ στοὺς Πρεσβευτὲς τῶν Δυτικῶν κρατῶν στὴν

Κωνσταντινούπολη από τις κυβερνήσεις τους να υποσκάψουν την υπόληψή του, να προετοιμάσουν και να επιτύχουν την πτώση του, και, δ) να παρέμβει στις κυβερνήσεις Βενετίας και Ολλανδίας για να του αρνηθούν οποιαδήποτε βοήθεια. Λίγο αργότερα ή άνθρωποι της Προπαγάνδας έζητησαν από τους Έλληνες εμπόρους που δραστηριοποιούνταν στις χώρες της Ευρώπης να αξιώσουν την απομάκρυνσή του από τον Θρόνο αν ήθελαν να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους και να αποφυγούν την κατάσχεση των εμπορευμάτων τους.

Έτσι, με κοινές ενέργειες των Ίησουϊτών και των πρεσβευτών Γαλλίας και Αυστρίας ο Κύριλλος απομακρύνθηκε από τον Θρόνο τον Απρίλιο του 1623 με διαταγή του Μεγάλου Βεζύρη Μερρά Χουσεϊν πασά κατηγορούμενος ότι προετοίμαζε επανάσταση των έλληνικων νησιών. Στην αποδοχή των κατηγοριών συνετέλεσε και η καταβολή του ποσού των 40.000 ταλήρων στον Μέγα Βεζύρη. Ο Κύριλλος συνελήφθη και σιδηροδέσμιος εξορίστηκε στην Ρόδο ενώ Πατριάρχης διορίστηκε από την Ύψηλή Πύλη ο Μητροπολίτης Άμασειας Γρηγόριος, ο έπικαλούμενος από τον λαό Στραβοαμασειας, ο οποίος ήταν τυφλό όργανο των Ίησουϊτών. Αντέδρασαν όμως οι Αρχιερείς, γιατί δεν θέλησαν να αποδεχθούν Πατριάρχη διορισμένο από την Ύψηλή Πύλη, και εξέλεξαν Πατριάρχη τον Μητροπολίτη Άδριανουπόλεως Άνθιμο.

Ο Πατριάρχης Άνθιμος μετά την ενθρόνισή του έστειλε στην Ρόδο δύο Αρχιερείς με σκοπό να πείσουν τον Κύριλλο να υποβάλλει κανονική παραίτηση και να αποσυρθεί στο Άγιο Όρος για να έφησυχάσει. Εκείνος όμως απέριψε την πρόταση και τον Σεπτέμβριο του 1623, με διαταγή του Μεγάλου Βεζύρη, επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη, όπου έγινε θριαμβευτικά δεκτός από τον κλήρο και τον λαό. Πολλοί κατέφθαναν στον Γαλατά, όπου διέμενε, για να τον συναντήσουν και να πάρουν την εύλογία του, μεταξύ των οποίων και ο ίδιος ο Πατριάρχης Άνθιμος, ο οποίος υπέβαλλε την συγγνώμη του και εξέφρασε την πρόθεσή του να παραιτηθεί του Θρόνου.

Οι Αρχιερείς, οι πρόκριτοι και ο λαός ζητούσαν επίμονα την επάνοδο του Κυρίλλου στον Θρόνο. Ο Πατριάρχης Άνθιμος πιεζόμενος από την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί αναγκάστηκε να παραιτηθεί και στον Θρόνο επανήλθε ο Κύριλλος στις 2 Οκτωβρίου 1623. Μάταια ο πρεσβευτής της Γαλλίας δαπάνησε 10.000 σκούδα, όπως ο ίδιος έβεβαίωσε, μάταια οι Ίησουϊτες χρησιμοποίησαν κάθε μέσο για να εμποδίσουν την επάνοδό του. Η αποκατάστασή του έγινε άφορμή γενικής χαρᾶς των Ορθοδόξων, οι οποίοι στο πρόσωπό του έβλεπαν τον γνήσιο και αληθινό ποιμένα και Πατριάρχη τους.

Ο Κύριλλος, έχοντας την καθολική αποδοχή του κλήρου και του λαού, συνέχισε το έργο του δίνοντας προτεραιότητα στην κατήχηση του λαού και την ίδρυση σχολείων για να μην αναγκάζονται οι Ορθόδοξοι να στέλνουν τα παιδιά τους στα σχολεία των Ίησουϊτών. Η Λατίνοι βλέποντας να ανακόπτεται η πρόοδος τους στην Άνατολή θέλησαν με δόλο να προσεταιριστούν τον Κύριλλο και να αποσπάσουν απ' αυτόν λατινική όμολογία πίστεως. Για το σκοπό αυτό στάλθηκε από την Προπαγάνδα στην Κωνσταντινούπολη ο έξωμότης Έλληνας Κανάκιος Ρώσσης συνοδευόμενος από τον έκτακτο πρεσβευτή της Ίσπανίας Giovanni Battista Montalbano, ο οποίος είχε και την ειδική έντολη να διαπραγματευτεί με την Ύψηλή Πύλη συμφωνία που στρεφόταν εναντίον της Αγγλίας και Ολλανδίας. Η πρόταση της Ρώμης ήταν να υπογράψει ο Κύριλλος όμολογία πίστεως με την οποία θα αποδεχόταν τους όρους της Συνόδου της Φλωρεντίας και θα καταδίκαζε τον Προτεσταντισμό. Ως αντάλλαγμα ο Πάπας υποσχόταν την υποστήριξη των κυβερνήσεων της Δύσεως, την καταβολή μεγάλων χρηματικών ποσών και την υπαγωγή στον Οικουμενικό Θρόνο όλων των Εκκλησιών των Ανατολῆς.

Ο Κύριλλος άκουσε τις προτάσεις και απάντησε αρνητικά. Η στάση του προκάλεσε την όργη των Λατίνων οι οποίοι άρχισαν εκ νέου να βυσοδομούν εναντίον του. Δύο Ίησουϊτες, οι οποίοι ήλθαν

στην Κωνσταντινούπολη μαζί με τὸν Ρώσση, ἄρχισαν νὰ κινουῦνται στοὺς κυβερνητικοὺς κύκλους καὶ νὰ διασπείρουν συκοφαντίες ἐναντίον τοῦ Πατριάρχου ὅτι δῆθεν βρισκόταν σὲ μυστικὴ συνεργασία μετὰ τοὺς Κοζάκους καὶ ὅτι ἐμπόδιζε τὴν ἐπιζητούμενη τότε συμμαχία μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἰσπανίας. Ὅταν ἀπέτυχε καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια οἱ Ἰησουῖτες κατόρθωσαν μὲ διάφορα μέσα νὰ προσεταιριστοῦν μερικοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ νὰ τοὺς ἐξεγείρουν ἐναντίον τοῦ Πατριάρχου, οἱ ὁποῖοι ἔφτασαν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἄρχισαν κρυφὰ νὰ συνεδριάζουν μὲ σκοπὸ τὴν καθαίρεσή του. Ὅταν ὅμως ὁ λαὸς πληροφορήθηκε αὐτὲς τὶς ἐνέργειες ξεσηκώθηκε ἐναντίον τους μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προκληθοῦν μεγάλες ταραχὲς, κατὰ τὶς ὁποῖες κινδύνευσε ἡ ζωὴ τοῦ Πατριάρχου. Ἡ ἐξέγερση τοῦ λαοῦ ματαίωσε τὶς ἐπιβουλὲς τῶν λατινοφρόνων Ἐπισκόπων, ὀργάνων τῶν Ἰησουϊτῶν, οἱ ὁποῖοι ὡς φατριαστὲς καθαιρέθηκαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

Ἄν καὶ οἱ ἀντιδράσεις δὲν σταμάτησαν ὁ Κύριλλος συνέχισε τὸ ἔργο του. Ἐνα ἀπὸ τὰ δραστήρια μέσα τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ τῶν Προτεστάντων στὴν προσπάθεια τους νὰ διαδώσουν τὶς καινοτομίες τους καὶ νὰ διεισδύσουν στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἦταν ἡ διάδοση βιβλίων γραμμένων στὴν καθομιλουμένη. Ἀναφερόμενος στὴν τακτικὴ αὐτὴ τῶν Δυτικῶν ὁ Κύριλλος γράφει πρὸς τὸν Ἡγεμόνα τῆς Μόσχας Μιχαήλ: «Οἱ παπισταὶ καὶ οἱ προτεστάνται ἔχουσι τυπογραφεῖα καὶ τυπώνουσι καθ' ἑκάστην θεολογικὰ βιβλία τῶν ἁγίων Πατέρων, ἀλλ' ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις ἐμβάλλουσι τὴν ἀσεβῆ αὐτῶν αἵρεσιν, διαστρέφοντες τοὺς ἁγίους καὶ θεοφόρους Πατέρας· γράφουσι δῆθεν συμφώνως πρὸς αὐτούς· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ· διότι ὑπάρχουσι παλαιὰ βιβλία ἐν χειρογράφοις τῶν μοναστηρίων τοῦ Ἄθωνος καὶ ἄλλων μερῶν, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ἡ πανουργία αὐτῶν. Τυπώσαντες δὲ καὶ συνθέσαντες τοιαῦτα βιβλία κατὰ τὴν ἐαυτῶν συνήθειαν καὶ ἐπίνοιαν, ἀγωνίζονται ἐν χώραις, ἐν αἷς ἐλλείπουσι παλαιὰ βιβλία· περιεβλήθησαν τὰ ἡμέτερα ὄπλα καὶ παρουσιάζονται ἰσχυροί, ρίπτουσι καθ' ἡμῶν τὰ ἡμέτερα βέλη»⁸.

Ὁ Κύριλλος θέλοντας νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ ἀνάγκη προσπάθησε καὶ κατόρθωσε νὰ ἰδρύσει τυπογραφεῖο στὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν λειτουργία τοῦ ὁποῖου ἀνέθεσε στὸν λόγιο Κεφαλλῆνα Μοναχὸ Νικόδημο Μεταξᾶ. Τὰ μηχανήματα ἔφτασαν ἀπὸ τὴν Ἀγγλία στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν Ἰούνιο τοῦ 1627, ἐγκαταστάθηκαν σὲ οἶκημα δίπλα στὴν Ἀγγλικὴ Πρεσβεία καὶ ἀμέσως ἄρχισε ἡ λειτουργία τοῦ τυπογραφείου. Τὸ πρῶτο βιβλίον ποὺ ἐκδόθηκε ἦταν ἀντιπαπικοῦ περιεχομένου καὶ περιλάμβανε πραγματεῖες κατὰ τοῦ παπισμοῦ τῶν διαπρεπεστέρων Ὀρθοδόξων Θεολόγων. Ἡ λειτουργία τοῦ τυπογραφείου καὶ ἡ ἔκδοση τοῦ πρώτου βιβλίου προκάλεσαν ἐκπληξὴ στοὺς Ἰησουῖτες, οἱ ὁποῖοι εἶδαν νὰ ματαιώνονται τὰ σχέδια τους. Ὅταν ἐπιπλέον ἔμαθαν ὅτι ὁ Κύριλλος εἶχε δώσει γιὰ ἐκτύπωση Ἐκθεση Ὀρθοδόξου Πίστεως κατασκευοφάντησαν τὸν Νικόδημο Μεταξᾶ στὶς ὀθωμανικὲς ἀρχὲς ὅτι εἶναι μεταμφιεσμένος στρατιώτης, ἐπιτήδειος στὰ πολεμικὰ ἔργα, ὅτι τὸ λεγόμενο τυπογραφεῖο εἶναι χυτήριον ὀπλων καὶ κίβδηλων νομισμάτων, ὅτι ἔγινε σὲ αὐτὸ ἐκτύπωση ἐπαναστατικῶν ἐντύπων καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅτι ἐκδίδει βιβλία ἐναντίον τῆς Ὀθωμανικῆς θρησκείας. Προτοῦ ἐξεταστῆ ἡ ἀλήθεια τῶν κατηγοριῶν ἀπὸ τὶς ὀθωμανικὲς ἀρχὲς, στὶς 6 Ἰανουαρίου 1628, τὴν ὥρα ποὺ ὁ Πατριάρχης τελοῦσε τὸν Ἁγιασμὸ τῶν ὑδάτων, 150 γενίτσαροι ὀδηγούμενοι ἀπὸ τοὺς Ἰησουῖτες κατέστρεψαν τὸ τυπογραφεῖον. Ἡ ὑπόθεση ἐξετάστηκε τὴν ἐπομένη, ἀποκαλύφθηκαν οἱ συκοφαντίες καὶ ἐξορίστηκαν ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη οἱ Ἰησουῖτες, ὕστερα ἀπὸ τὴν κοινὴ ἀπαίτηση τῶν Πρεσβειῶν Ἀγγλίας, Ὀλλανδίας, Σουηδίας καὶ Ἑνετίας, ἡ προσπάθεια ὅμως τοῦ Πατριάρχου, πάνω στὴν ὁποία στήριζε πολλὰς ἐλπίδες, ματαιώθηκε.

Μετὰ τὶς συνεχεῖς ἀποτυχίες νὰ ἀπομακρυνθεῖ ὁ Κύριλλος συνεδρίασε καὶ πάλι ἡ Προπαγάνδα στὶς 25 Ἰουλίου 1628, ὑπὸ τὴν προεδρεία τοῦ ἴδιου τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος ἐπιδόκιμασε τὶς προηγούμενες ἀποφάσεις καὶ συνέστησε νὰ μὴν ὑπολογίσουν δαπάνες, ὅσο μεγάλες καὶ ἂν χρειαστεῖ νὰ εἶναι αὐτές, ἀρκεῖ μόνο νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἐπιδιωκόμενη καθαίρεση τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

Πρότεινε μάλιστα ως πιό σύντομο και ακίνδυνο τρόπο να χρηματιστούν οι Αρχιερείς του Θρόνου και οι τουρκικές αρχές για να προχωρήσουν στην καθαίρεση και σύλληψη του Πατριάρχου, ο οποίος στη συνέχεια θα μεταφερόταν στη Μάλτα για να δικαστεί από το εκεί τμήμα της Ήρας Ήξετάσεως. Οι αποφάσεις της Προπαγάνδας τέθηκαν σε άμεση εφαρμογή και δόθηκαν διαταγές και οδηγίες στον Παπικό αντιπρόσωπο στην Κωνσταντινούπολη Άγγελο Peticca και στους Πρεσβευτές της Γαλλίας Φίλιππο Gesy και της Αυστρίας Ροδόλφο Schmidt. Έκτοτε όλο το χρονικό διάστημα που ακολούθησε σημείωσε τα διάφορα στάδια της εκτέλεσής του αποφασισθέντος στη Ρώμη σχεδίου για την εξόντωση του Πατριάρχου.

Το 1628 έφτασε στην Κωνσταντινούπολη, άπεσταλμένος των Καλβινιστών της Γενεύης, ο «αρμινιανός» θεολόγος Αντώνιος Leger, ως πάστορας και σύμβουλος της Ολλανδικής Πρεσβείας. Αυτός, μαζί με τον Ολλανδό πρεσβευτή Κορνήλιο Haga, «απέβησαν οι κακοί δαίμονες του Κυρίλλου Λουκάρεως», γιατί έκμεταλλευόμενοι την φιλία και την δύσκολη θέση του Πατριάρχου προσπάθησαν με διάφορα μέσα να διαδώσουν τις Προτεσταντικές ιδέες. Οι ενέργειές τους δημιούργησαν σύγχυση στους εκκλησιαστικούς κύκλους, ή οποία έγινε μεγαλύτερη όταν οι Καλβινιστές της Γενεύης το Μάρτιο του 1629 δημοσίευσαν έξ ονόματος του Κυρίλλου και των Πατριαρχών Αλεξανδρείας Γερασίμου και Ήεροσολύμων Θεοφάνους την λεγόμενη Λουκάρειο Όμολογία.

Ή έκδοση της ψευδεπίγραφης Όμολογίας αναστάτωσε τὰ πνεύματα. Οι Ήησουΐτες, οι οποίοι έψαχναν ευκαιρία για να εξοντώσουν τον Κύριλλο, έκμεταλεύτηκαν τὸ γεγονός και προσπάθησαν πραξικοπηματικά να καθαίρουν τον Κύριλλο και να αναδείξουν Πατριάρχη τον Μητροπολίτη Χαλκηδόνος Ήσαάκ, αλλά απέτυχαν του σκοπού τους. Οι Αρχιερείς στάθηκαν στο πλευρό του Πατριάρχου και ὁ Ήεροσολύμω Θεοφάνης αποκρούοντας τις διαδόσεις των Ήησουΐτων διακήρυξε την Όρθοδοξία και την αγιότητα του Κυρίλλου, και απάντησε στις κατηγορίες για τις σχέσεις με τους Προτεστάντες, γράφοντας: «Άπλως εἰπεῖν μήτε Πατριάρχη μήτε ἄλλῳ τινί των γραϊκῶν κοινωνία πίστεως λουτήροις ἢ καλβίνιους πεφανέρωται, καίπερ πολλάκις τοῖς ένταῦθα πρέσβεσιν, οἷα και ἄλλοις πολλοῖς χρώμαθα φίλοις, του καιροῦ οὔτως ἀπαιτοῦντος»⁹. Δυστυχῶς οι περιστάσεις των καιρῶν δέν επέτρεπαν την έγγραφη ἀποκήρυξη της Όμολογίας, ἄν και ὁ Κύριλλος την ἀποκήρυξε με ὄρκο, σύμφωνα με την πληροφορία της Συνόδου των Ήεροσολύμων του 1672, ή οποία ἀναγνωρίζοντας την Όρθοδοξία του ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «Οὐδέποτε ὡς καλουίνοφρων έν τῇ Ἀνατολικῇ Έκκλησίᾳ ἐγνώσθη Κύριλλος... Αλεξανδρείας γάρ Πάπας μετά Μελέτιον γεγονῶς και ψήφῳ κοινῇ του έν Κωνσταντινουπόλει Κλήρου εις τον της Κωνσταντινουπόλεως θρόνον μετατεθείς, οὔτε έν συνόδῳ, οὔτε έν Έκκλησίᾳ, οὔτε έν οἴκῳ ὀρθοδόξου τινός και τέλος εἰπεῖν οὔτε κοινῶς, οὔτε κατ' ἰδίαν εἶπεν ἢ ἐδίδαξέ τι ὀπωσοῦν, έξ ὧν ἐκεῖνον πρεσβεῦειν οι έναντία φασίν»¹⁰.

Πράγματι ή ὄλη δράση και πολιτεία του Κυρίλλου και μετά την έκδοση της ὀμολογίας, εἶχε τὰ γνωρίσματα της ἀκραϊφνοῦς και ἀκαινοτομήτου Όρθοδοξίας. Έκήρυττε ἀπό τον ἄμβωνα και κατὰ του παπισμοῦ και κατὰ του προτεσταντισμοῦ, και κοσμοῦσε τὸ Πατριαρχεῖο με ἅγιες εἰκόνες, σύμφωνα με την ὀμολογία του Πατριάρχου Θεοφάνους. Εὐλαβοῦνταν ὑπερβολικά την Θεοτόκο και ἀναφερόταν στο πρόσωπό της προφορικά ἢ γραπτά πάντοτε με την φράση «Ή Ύπεραγία μου Θεοτόκος». Τιμοῦσε τους Ἁγίους, στην χορεία των ὀποίων κατέταξε με ἐπίσημη εκκλησιαστική Πράξη τους Όσίους Γεράσιμο τον έν Κεφαλληνία και Ήωάννη τον Ήρημίτη. Σεβόταν και προσκυνοῦσε τις εἰκόνες, κατακρίνοντας και ἀναθεματίζοντας ἐκείνους που φρονοῦσαν αντίθετα, συνιστοῦσε τὸ μυστήριο της ἐξομολογήσεως, τὸ ὀποῖο τελοῦσε ὁ ἴδιος προσωπικά, και δίδασκε την Όρθόδοξη διδασκαλία για τὸ μυστήριο της Θείας Εὐχαριστίας.

Ένδεικτική για τὸ Όρθόδοξο φρόνημα του Κυρίλλου εἶναι ή απάντησή του πρὸς τον ἡγεμόνα της

Τρανσυλβανίας Γαβριήλ (Gabrol) Bethlen (2 Σεπτεμβρίου 1629), ο οποίος ζήτησε την σιωπηλή συγκατάθεσή του για να κηρύξει τον προτεσταντισμό ως επικρατούσα θρησκεία στην επικράτεια του και να τον επιβάλλει στους Όρθοδόξους Βλάχους. Ο Κύριλλος με βαθεία συναίσθηση του πατριαρχικού αξιώματός του και της ευθύνης του απέναντι στον Θεό αποκρούει τις προτάσεις του ήγεμόνα για προδοτική συγκατάθεση, έστω και σιωπηλή, στην εισαγωγή του προτεσταντισμού στην Τρανσυλβανία. Απαντώντας στα επιχειρήματα του ήγεμόνα γράφει μεταξύ των άλλων ότι ο προτεσταντισμός βρίσκεται στην πλάνη και η διδασκαλία του «διαφέρει εν τοις ουσιώδεσι της πίστεως, ην όμολογεί η Ανατολική Έκκλησία» και διατείνεται ότι είναι προτιμώτερον να μείνουν οι Βλάχοι «άθρησκοι», όπως τους χαρακτηρίζει ο Bethlen, παρά να γίνουν προτεστάντες.

Στον άγωνά των Ίησουϊτών έναντίον του Κυρίλλου έμφανίζεται σύμμαχος τó 1632 ó Κύριλλος Κονταρής, «άνθρωπος ώμος και θρασύς και της ιησουϊτικής κακουργίας δεξιότατον όργανον». Ο Κονταρής, ó οποίος είχε την καταγωγή από την Βέροια, σπούδασε στην ιησουϊτική σχολή του Γαλατά έχοντας δάσκαλο τόν Διονύσιο Guillier, κάτω από την επίδραση του οποίου εξέλιχθηκε σε ένθερμο θιασώτη του παπισμού και έχθρό της Όρθοδοξίας. Με την ύποστήριξη του δασκάλου του κατόρθωσε να γίνει Μητροπολίτης Βερροίας επί Πατριάρχου Τιμοθέου.

Τó 1632 ó Κονταρής έφτασε στην Κωνσταντινούπολη και άρχισε να συκοφαντεί τόν Πατριάρχη και να διαδίδει στους κυβερνητικούς κύκλους ό τι βρισκόταν σε μυστική επικοινωνία με τούς Σουηδούς και τούς Κοζάκους και συνομωτούσε κατά του τουρκικού κράτους. Σε συνενόηση με τούς Πρεσβευτές των λατινικών δυνάμεων ζητούσε από την Ρώμη τó ποσό των εκατό χιλιάδων ταλλήρων για να καταλάβει τόν Πατριαρχικό Θρόνο. Τόν Οκτώβριο του 1633, κατόρθωσε με την βοήθεια των Ίησουϊτών να απομακρύνει τόν Κύριλλο και να καταλάβει τόν Θρόνο. Η πατριαρχία του όμως είχε διάρκεια μόνο έπτά ήμερών γιατί με τις ενέργειές του προκάλεσε την αγανάκτηση των Αρχιερέων, οι όποιοι τόν καθαίρεσαν και επανέφεραν τόν Θρόνο τόν Κύριλλο. Ο Κονταρής εξορίστηκε στην Τένεδο και οι ιησουϊτες έχασαν προσωρινά τó σπουδαιότερο όργανο τους στόν πόλεμο κατά του Κυρίλλου.

Λατίνοι και λατινόφρονες δέν σταμάτησαν ούτε στιγμή να εργάζονται για την απομάκρυνση του Κυρίλλου. Καταβάλλοντας μεγάλα χρηματικά ποσά στους τούρκους κατόρθωσαν στις 7 Μαρτίου του 1634 να τόν εξορίσουν στην Τένεδο και να ανεβάσουν τόν Θρόνο τόν Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Αθανάσιο Πατελλάρο. Η παρανομία όμως δέν είχε μεγάλη διάρκεια γιατί μετά ένα μήνα απομακρύνθηκε ó Αθανάσιος και επανήλθε θριαμβευτικά στó Θρόνο ó κανονικός Πατριάρχης Κύριλλος.

Η συνεχείς άποτυχίες των παπικών να απομακρύνουν τόν Κύριλλο και να εγκαταστήσουν Πατριάρχη της άρεσκείας τους δέν τούς απογοήτευσαν, αντίθετα τούς έκαναν σκληρότερους στην πολεμική τους και έφερευτικώτερους στις μεθοδεύσεις τους. Η ψευδεπίγραφος όμολογία άποτελοΰσε τó βασικώτερο όπλο τους και για να άπαντήσει ó Κύριλλος στις κατηγορίες τους έγραψε άπολογητική έπιστολή πρòς την Αδελφότητα της Λεοντοπόλεως, την όποία είχε ίδρύσει ó Άγιος Μελέτιος ó Πηγάς, και πρòς όλους τούς Όρθοδόξους της νοτιοδυτικής Ρωσίας, με την όποία άποκήρυξε τόν καλβινισμό, γεγονός τó όποιο άποτελεϊ έμμεση άποκήρυξη της καλβινίζουσας όμολογίας. Πάλι, τó Μάρτιο του 1635, οι Ίησουϊτες κινήθηκαν κατά του Κυρίλλου και δίνοντας άφθονα χρήματα κατόρθωσαν να επιτύχουν την απομάκρυνση του και την άνοδο στó Θρόνο του Κονταρή, ó οποίος συνέλαβε και περιόρισε τόν γέροντα πλέον Πατριάρχη.

Σύμφωνα με έγγραφο του Αύστριακού Πρεσβευτή Schmidt ó Κονταρής και η συμμορία του σκεφτόταν να τυφλώσουν ή να δηλητηριάσουν τόν Κύριλλο. Ο Schmidt σκέφτηκε να τόν κρατήσει φυλακισμένο στην αυστριακή πρεσβεία αλλά φοβήθηκε μήπως οι φωνές του τραβήξουν την

προσοχή τῶν Ἑλλήνων γειτόνων. Μὲ πρόταση τοῦ πρεσβευτῆ ἀποφασίστηκε νὰ ἀκολουθήσουν τὶς ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Προπαγάνδας καὶ νὰ ναυλωθεῖ πλοῖο μὲ ἔμπιστο πλήρωμα στὸ ὁποῖο θὰ ἐπιβιβάζοταν ὁ Πατριάρχης γιὰ νὰ μεταφερθεῖ δῆθεν ἐξόριστος στὴν Ρόδο. Ὁ πλοίαρχος εἶχε ἐντολὴ νὰ προσεγγίσει τὸ πρῶτο πειρατικὸ πλοῖο ποὺ θὰ συναντοῦσε, καὶ ἐπὶ τῆ βάσει ἐγγράφων τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας θὰ παρέδιδε τὸν Κύριλλο γιὰ νὰ μεταφερθεῖ στὴν Μάλτα. Στὴν Κωνσταντινούπολη θὰ κυκλοφοροῦσε ἡ φήμη ὅτι Μελιταῖοι αἰχμαλώτισαν τὸ πλοῖο στὸ ὁποῖο ἐπέβαινε ὁ Πατριάρχης, καὶ ὅτι τὸν μετέφεραν στὸ νησί τους.

Ὑστερα ἀπὸ πολλὰς διαπραγματεύσεις καὶ ἀναβολὰς βρέθηκε τὸ πλοῖο καὶ τὸ πλήρωμα καὶ δόθηκαν τὰ ἔγγραφα τῆς αὐστριακῆς Πρεσβείας στὸν Μητροπολίτη ὁ ὁποῖος θὰ συνόδευε τὸν αἰχμάλωτο Πατριάρχη· ἀλλὰ ἡ ὀλλανδικὴ Πρεσβεία κατόρθωσε μὲ κατάσκοπο νὰ μάθει τὰ τεκταινόμενα. Τὸ πλήρωμα ἐξαγοράστηκε καὶ ὁδήγησε τὸ πλοῖο στὴν Χίο, ὅπου βρισκόταν ὁ διοικητὴς τῆς Ρόδου Μπεκὴρ Πασᾶς, φίλος τοῦ Πατριάρχου, ὁ ὁποῖος τὸν πῆρε ὑπὸ τὴν προστασία του στὴ Ρόδο, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τὰ μέσα τοῦ 1636, ὅποτε καὶ ἐπέστρεψε στὴν Κωνσταντινούπολη. Κατὰ τὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε ὁ Κονταρῆς καθαιρέθηκε, ὕστερα ἀπὸ ἐξέγερση τῶν Ἀρχιερέων καὶ τῶν προκρίτων, καὶ ἐξορίστηκε στὴν Ρόδο. Πατριάρχης ἐξελέγη ὁ Νεόφυτος ὁ Γ'.

Ἡ Ρώμη παρακολουθοῦσε μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τὰ συμβαίνοντα στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὰ ὁποῖα εἶχε συνεχεῖς ἐνημερώσεις ἀπὸ τὸν αὐστριακὸ Πρεσβευτῆ. Τὸ Ἰούνιο τοῦ 1636 ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Η' κάλεσε ἐκ νέου εἰδικὴ σύσκεψη στὴ Ρώμη γιὰ νὰ ἀποφασιστεῖ μὲ ποῖο τρόπο θὰ μπορούσε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ὀριστικὴ ἀπομάκρυνση τοῦ Κυρίλλου καὶ τῶν ὁμοφρόνων του.

Τὸ Μάρτιο τοῦ 1637 ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος παραιτήθηκε καὶ στὸν Θρόνο ἐπέστρεψε καὶ πάλι ὁ Κύριλλος. Βρισκόταν ἤδη σὲ προχωρημένη ἡλικία καὶ μπορούσαν οἱ πολέμοι του νὰ περιμένουν τὴν φυσικὸ θάνατό του γιὰ νὰ ἐφαρμόσουν τὰ σχέδια τους. Ἐπειδὴ ὁμως αὐτὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ νὰ μάχεται κατὰ τοῦ παπισμοῦ, οἱ Ἰησουῖτες πείστηκαν ὅτι ἦταν ἀκατάβλητος «ὁ μέγας γέρον» καὶ γι αὐτὸ ἀποφασίστηκε νὰ ἐπιδιωχθεῖ μὲ κάθε μέσο ὁ θάνατός του.

Πρόθυμο ὄργανο τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς προπαγάνδας βρέθηκε καὶ πάλι ὁ Κύριλλος Κονταρῆς. Δραπέτευσε ἀπὸ τὴν Τένεδο καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη. Οἱ Ἀρχιερεῖς γιὰ νὰ προφυλάξουν τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ νέες ταραχὰς τὸν συνάντησαν καὶ τοῦ πρότειναν νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ τὸν Πατριάρχη καὶ νὰ πάρει κάποια Ἐπαρχία, ὥστε νὰ ἡσυχάσει καὶ νὰ ἀφήσει τὶς δολοπλοκίες. Ἐκεῖνος ὁμως γνωρίζοντας ὅτι στὴν Ρώμη εἶχε ἤδη ἀποφασιστεῖ ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου ἀρνήθηκε καὶ ἔστερξε νὰ ὑπογράψει λατινικὴ ὁμολογία πίστεως καὶ νὰ ὑποσχεθεῖ τὴν ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας στὸν Πάπα, μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι μόλις ἔπαιρνε τὸν Θρόνο καὶ ἐξαφάνιζε τὸν Κύριλλο θὰ ἔπαιρνε ὡς ἀμοιβὴ ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα τὸ ποσὸν τῶν 4000 ταλήρων.

Οἱ ἐνέργειες τῶν ἐχθρῶν τοῦ Πατριάρχου ἀπέδωσαν τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ προσδοκοῦσαν. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1638 ὁ Schmidt ποὺ βρισκόταν σὲ διαρκὴ συνενόηση μὲ τὴν Προπαγάνδα κατόρθωσε νὰ ἀπομακρύνει τὸν Κύριλλο ἀπὸ τὸν Θρόνο προβάλλοντας τὴν κατηγορία στὶς τουρκικὲς ἀρχὲς ὅτι προετοιμάζει ἐπίθεση τῶν Ρώσων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Σουλτάνος Μουράτ ποὺ βρισκόταν στὴν ἐκστρατεία κατὰ τῆς Βαγδάτης ἀποδέχθηκε τὶς κατηγορίες καὶ μὲ τὴν εἰσηγήση τοῦ Μεγάλου Βεζύρη Μπαϊράμ πασᾶ διέταξε νὰ συλληφθεῖ καὶ νὰ θανατωθεῖ ὁ Πατριάρχης.

Ὁ Κύριλλος συνελήφθη ἀπὸ ἀπόσπασμα τζαούσιδων (χωροφυλάκων) μὲ ἐπικεφαλῆς κάποιον Ἀχμέτ ἀγᾶ στὶς 22 Ἰουνίου καὶ ὁδηγήθηκε στὸ φρούριο Ρούμελι Χισάρ, ὅπου φυλακίστηκε. Ὁ ἴδιος

ἀγνοοῦσε τὸ περιεχόμενο τῆς σουλτανικῆς διαταγῆς. Στις 27 Ἰουνίου 1638 ἔφτασαν στὸ φρούριο 15 Γενίτσαροι καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι κρατικοὶ ὑπάλληλοι, οἱ ὁποῖοι τὸν παρέλαβαν καὶ τὸν ἐπιβίβασαν σὲ ἓνα πλοιάριο. Στὴν ἐρώτησή του γιὰ τὸν σκοπὸ τῆς ἐπιβίβασεως τοῦ ἀπάντησαν ὅτι θὰ ὀδηγηθεῖ στὴν ἐξορία καὶ ὅτι τὸ πλοῖο ποῦ θὰ τὸν μεταφέρει περιμένει στὴν παραλία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου γιὰ νὰ τὸν μεταφέρει στὸ μέρος ποῦ ἔχει ὀριστεῖ. Ὄταν ἔφτασαν ἐκεῖ καὶ εἶδε ὁ Πατριάρχης ὅτι δὲν περίμενε κάποιο πλοῖο, ὅπως εἶχαν πεῖ οἱ Γενίτσαροι, κατάλαβε ὅτι εἶχε ἀποφασιστεῖ ὁ μαρτυρικός του θάνατος. Γονάτισε καὶ μὲ δάκρυα προσευχόταν στὸν Θεό. Ὁ ἥλιος βρισκόταν στὴν δύση του καὶ μόλις ἄρχιζε ἡ νύκτα τὸν ἐπεβίβασαν στὴν παραλία καὶ τὸν στραγγάλισαν μὲ σχοινί.

Ὁ λαὸς πληροφορήθηκε τὴν ἐπομένη τὸ γεγονός, ὅταν οἱ Γενίτσαροι θέλησαν νὰ ἐκποιήσουν στὴν ἀγορὰ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ προσωπικὰ ἀντικείμενα τοῦ Πατριάρχου, καὶ ἐξεγέρθηκε ἐναντίον τοῦ Κονταρῆ, ὁ ὁποῖος ὅμως προσποιήθηκε ὅτι δὲν εἶχε γνώση τῶν πραγμάτων. Κάποιοι ἐπισκέφθηκαν τὸν Καϊμακάμη τῆς Πόλεως καὶ τοῦ πρόσφεραν χρήματα γιὰ νὰ τοὺς δώσει τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου, ἀλλὰ ἐκεῖνος ἀρνήθηκε. Τὸ σῶμά του τάφηκε πρόχειρα στὴν παραλία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἀλλὰ μετὰ τρεῖς μέρες ἦρθαν ἄνθρωποι τοῦ Κονταρῆ, τὸ ξέθαψαν καὶ τὸ πέταξαν στὴ θάλασσα γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς. Βρέθηκε ὅμως ἀπὸ κάποιους ἄλιεις, ἢ σύμφωνα μὲ ἄλλους, ἀπὸ Χριστιανούς ποῦ τὸ ἀναζήτησαν, μεταφέρθηκε κρυφὰ καὶ ἐνταφιάστηκε στὴν Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, στὴν ὁμώνυμη νησίδα τοῦ κόλπου τῆς Νικομηδείας.

Μετὰ ἀπὸ τρία χρόνια, τὸ 1641, ὁ τότε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Παρθένιος ὁ Α΄ ὁ Γέρον (1639-1644), φίλος καὶ ὁμόφρων τοῦ Μάρτυρος Πατριάρχου, ἐμερίμνησε γιὰ τὴν ἀνακομιδὴ καὶ μεταφορὰ τῶν λειψάνων του στὸ Πατριαρχεῖο, καὶ ἀφοῦ «ἔψαλλεν αὐτά» ἔδωσε ἐντολὴ νὰ μεταφερθοῦν στὴ Μονὴ Παναγίας Καμαριωτίσσης τῆς Χάλκης, ὅπου εἶχε ταφεῖ καὶ ὁ προκάτοχος τοῦ Κυρίλλου Τιμόθεος ὁ Β΄, τὸ 1620, καὶ νὰ τοποθετηθοῦν στὸ ἱερὸ Βῆμα τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς κάτω ἀπὸ τὴν ἁγία Τράπεζα. Ἀπὸ τὴν Μονὴ Καμαριωτίσσης μετακομίστηκαν στὸ Πατριαρχικὸ Σκευοφυλάκιο καὶ τὸ 1975 ἀποδόθηκαν ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο στὴν Ἱερὰ Μονὴ Ἀγκαράθου, τὸ Μοναστήρι τοῦ μεγάλου Ἱερομάρτυρος Πατριάρχου, ὅπου βρίσκονται σήμερα.

Ἡ πατριαρχεῖα τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου ἀπέβη σωτήρια γιὰ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ ὀλόκληρη τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Ἡ παρουσία του ἀποδείχθηκε ἀπὸ τὰ πράγματα ὡς ἔργο τῆς θείας Πρόνοιας. Ἀγάπησε τὴν Ἐκκλησία καὶ ἔδωσε γι' αὐτὴν ὅλες τὶς δυνάμεις του, ἀψηφώντας τοὺς κινδύνους καὶ θυσιάζοντας τὴν ἴδια τὴν ζωὴ του. Αὐτὸς μόνος, σὰν ἄλλος Ἄτλας, βάσταξε στοὺς ὤμους του τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Γένος, πολεμουόμενος ἀπὸ ξένους καὶ ἡμετέρους, σὲ ἐποχὴ δύσκολη καὶ ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν πορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Οἱ πολιτικὲς σκοπιμότητες τῆς ἐποχῆς, οἱ παπικὲς βλέψεις στὴν Ἀνατολή, οἱ προσδοκίες τῶν Προτεσταντῶν ποῦ δὲν δικαιώθηκαν, εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα, νὰ γνωρίσει καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς πατριαρχικῆς διακονίας του τὸν πόλεμο καὶ τὴν συκοφαντία σὲ πῶς ἰταμὲς ἐκφράσεις τους. Κράτησε ὅμως σταθερὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ πηδάλιο, χωρὶς φόβο γιὰ τὴν τρικυμία ποῦ ἔβλεπε νὰ μαίνεται γύρω του καὶ δὲν ἀπόκαμε μέχρι τὴν ὥρα τοῦ στραγγαλισμοῦ του ἀπὸ τοὺς αἰμοδιψεῖς Γενιτσαρούς.

Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τὸν χαρακτηρίζει «ἄνδρα πεπαιδευμένον ἐν παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ»¹¹ ἐνῶ ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἀναγράφει μὲ εὐγνωμοσύνη τὴν μέριμνα του γιὰ τὰ δίκαια τοῦ Θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων: «Ἐβοήθησε δὲ τῷ Θρόνῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ περὶ τοῦ χρέους ὁ Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος κατὰ δύο τρόπους, ἓνα μὲν διδάξας ἐν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ τῷ Γαλατᾷ, παρεκίνησε τοὺς Χριστιανούς σφόδρα, καὶ ἐβοήθησαν οἱ φιλόχριστοι ἰκανῶς· δεύτερον δὲ ὅτι προσκαλεσάμενος εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους καὶ τοὺς ξένους ναυάρχους καὶ ποιήσας κατάστιχον, ἤθροισε πολὺ τε χρῆμα ἐλέους»¹². Ὁ Δοσίθεος σὲ ἄλλο σημεῖο

ἀναφερόμενος στὰ φρονήματα τοῦ Κυρίλλου γράφει: «Κύριλλος ὁ Λούκαρις πατριαρχεύσας ὡς Ὁρθόδοξος, ὡς καὶ πρότερον, καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι ὀρθόδοξος»¹³, ἐνῶ ὁ μέγας ἀγωνιστὴς τῆς Ὁρθοδοξίας Ὁσίου Εὐγένιου ὁ Αἰτωλὸς συνέγραψε τὸν βίο καὶ τὴν Ἀκολουθία¹⁴ του ἀναγνωρίζοντάς τον ὡς Ἅγιο καὶ Μάρτυρα τῆς Ἐκκλησίας, γεγονὸς γιὰ τὸ ὁποῖο διώχθηκε καὶ καθαιρέθηκε ἀπὸ τὸν Κονταρῆ καὶ τὴν συμμορία του.

Ὁ Μ. Ρενιέρης στὴν βιογραφία τοῦ Κυρίλλου ποὺ δημοσίευσε ἀποφαίνεται χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Πατριάρχου: «Ὁ Κύριλλος Λούκαρις ἦτο ἀνὴρ νουνεχῆς, δραστήριος καὶ πεπαιδευμένος. Φίλος ὢν τῶν γραμμάτων, εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς διαδόσεως αὐτῶν, πρῶτος αὐτὸς συστήσας τυπογραφεῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Διὰ τῆς παιδείας τοῦ κλήρου καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀναμορφώσεως ἐνόμιζεν ὅτι ἡδύνατο νὰ δοξασθῆ ἄλλοτε ἢ Ἀνατολικῆ Ἐκκλησία καὶ νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς τότε ἔτι φοβεροὺς ἐκ τῆς Ρώμης κινδύνους. Ἡ πάλη αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἰησουίτας φέρει αὐτῷ μεγάλην τιμὴν. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται, ὅτι ἀπεκρούσθη τότε ὁ παπισμὸς ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς»¹⁵.

Ὁ Κ. Σάθας ἀναφερόμενος στὴν ἀμφισβήτηση τῆς Ὁρθοδοξίας τοῦ Κυρίλλου γράφει: «Ἡ εἰς τὸν Λούκαριν ὑπὸ τῶν παπιστῶν καὶ λουθηροκαλβίνων ἀποδιδόμενη μομφή, εἶναι πλάσμα οἰκτρὸν, τῶν μὲν ἵνα δικαιολογήσωσι τὸν κατὰ τοῦ φαεινοῦ τούτου τῆς Ὁρθοδοξίας ἀστέρου καταχθόνιον πόλεμον, τῶν δὲ ἵνα προσλάβῃ ἢ αἵρεσις τίτλον τινὰ ἐπισημότητος ὑπὸ τῆς πρεσβυτέρας τῶν Ἐκκλησιῶν δῆθεν ἀναγνωρίζομένη. Θεοφάνης ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἀνεσκεύασεν ἐν Ρωσσίᾳ τῷ 1630 εἰς δεκαεξὶ κεφάλαια τὰς κατὰ τοῦ Λουκάρεως συκοφαντίας, διακηρύττων ὅτι: «Ὁ οὖν σοφώτατος Πατριάρχης Κύριλλος, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τοσοῦτον ἀπέχει αἰρέσεως, ὥστε καὶ θαρρούντως τολμᾶν λέγειν, ὡς αὐτὸς ἐστὶν ὁ κατ' ἀλήθειαν ἀρχιερεὺς ἐν τοῖς νῦν, κατὰ Παῦλον, ὁσίου, ἄκακος, ἐλεῆμων, εὐσεβῆς διδάσκαλος, καὶ τοῦ κατ' εὐσέβειαν πιστοῦ λόγου ἀντεχόμενος»¹⁶.

Ἄν καὶ συνοδικῶς¹⁷ ὁ Ἅγιος Κύριλλος δικαιώθηκε, ὅσον ἀφορᾷ τὰ Ὁρθόδοξα φρονήματά του, ἢ ἐναντίον του κριτικὴ δὲν σταμάτησε καὶ μεταγενέστερα¹⁸. Οἱ ἐπικριτὲς ἐπανελάβαν πολλὰς φορὰς ὡς ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς Ὁρθοδοξίας του τὶς κατηγορίες καὶ συκοφαντίες τῶν παπικῶν, τῶν προτεσταντῶν καὶ τῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου ἐχθρῶν του. Ἡ Πράξις τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας¹ γιὰ τὴν ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματός του στὶς δέλτους τοῦ Ἁγιολογίου τῆς ἀποκατέστησε τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸ πρόσωπό του καὶ σφράγισε μὲ τὴν ἐπίσημη ἐκκλησιαστικὴ ἀναγνώριση τὴν ἀγιότητά του ὡς προμάχου, Ὁμολογητοῦ καὶ Μάρτυρος τῆς Ἐκκλησίας.

¹³ Ὁ ἴδιος ὁ Κύριλλος ἀναφερόμενος στὴν καταγωγὴ του ἔγραφε πρὸς τοὺς κατηγοροῦς του: «ὕμεις οἴδατε ὅσον περίφημος κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἡ ἐμὴ πατρίς καὶ ὅτι οὐ σῆτος καὶ φραντζήλα, γένος μικτὸν καὶ ἀνθρώποι βάρβαροι, νόθοι καὶ δοῦλοι καὶ ἄδικοι οἱ ἐμοὶ γονεῖς, ἀλλ' Ἕλληνας εὐσεβήμονες, ἐλευθεροὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ περιβλεπτοί». E. Legrand, *Bibliographie hellénique* [XVII siècle] IV, 279.

¹⁴ Τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του «παπᾶ Στεφανῆς» τὸ πληροφοροῦμαστε ἀπὸ ἓνα ὑβριστικὸ ἐπίγραμμα τοῦ Καθολικοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νάξου Νικηφόρου Μελισσηνοῦ τοῦ κρητός. E. Legrand, *Bibliographie hellénique* [XVII siècle] IV, 475-476.

¹⁵ Ὁ Κύριλλος μὲ εὐγνωμοσύνη θυμὸν πάντα τὸν δάσκαλό του Μελέτιο τὸν Βλαστό. Σὲ μία ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς του ἔγραφε πρὸς αὐτόν: «Σὲ μόνον οἶδα πηγὴν τῶν σολομοντείων φρεάτων, δαυριῶς δυνάμενον τοῖς διψῶσι παρέχειν ὕδωρ ζῶν καὶ ἀλόγιον εἰς ὀφείλειαν ψυχικὴν... Ἄξιός εἰ τῆς τῶν πάντων ἀγάπης, Μελέτιε λογιώτατε, τῆς ἡμετέρας μάλιστα καὶ διὰ τὸ παιδαγωγῆσαί ποτε ἡμᾶς εἰς τὴν ἡμετέραν νεότητα». E. Legrand, *Bibliographie hellénique* [XVII siècle] IV, 267.

¹⁶ Ἐπιγράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος πρὸς τὸν Κύριλλο: «Μεγάλας ἐγὼ τὰς ἐλπίδας περὶ σοῦ κέκτημαι, τὸ μὲν ὅτι κατ' ἔχονος τοῖς πατράσιν ἀκολουθήσεις, βίῳ καὶ θεωρίᾳ κοσμηθῆσιν, συναγωνιζόμενος τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι... Τί γὰρ οὐκ ἐλπίζω παρ' ἀνδρὸς τηλικούτου; Περιφανῶν γονέων σε παῖδα οὐχ ἡ τύχη, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔφρουσε, θρέμμα δὲ Ἀρχιερέων ἐπ' ἀρετῇ καὶ βίῳ λαμπρότητι καὶ σπουδῇ πάσης καὶ λόγων ἰδέας βεβημένων· ἐνεκέντρισε δὲ θρόνον ἀποστολικῶν τῶν Ἀλεξανδρέων δηλαδὴ, καὶ διὰ χειρῶν τῶν ἐμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν καιροῖς πᾶσαν γλῶσσαν ὑπερβαίνουσαν τῆς ἀνάγκης καὶ χρείας ἀφθονία... Ἐμὲ δὲ τὰ κατὰ σὲ σκοποῦντα ἐπιμελέστερον εὐέλπιδα τίθησιν ἐπὶ πᾶσιν ἐκείνοις τὸ ἦδη σε ἀρξασθαι περιφανῶς ἀρετῆς ἀντιποιεῖσθαι καὶ βίον καὶ λόγον διαφερόντως λαμπρῶς. Ταῦτά μοι αἴσιος γίνεται οἰωνὸς τῆς ἀρχῆς ἔσεσθαι κατὰλληλον τὸ τέλος... Μὴ ἀποκάμης τρέχων καὶ πυκτεῦον καὶ ἀγωνιζόμενος ἕως τῶν βραβείων εὐμοιρήσεις». E. Legrand, *Bibliographie hellénique* [XVII siècle] IV, 215.

5 Στή νοτιοδυτική Ρωσία και την Πολωνία οι Ίησουίτες με επικεφαλής τὸν Πέτρο Σκάργα κατόρθωσαν τότε νὰ προσκελεύουν τοὺς Ρώσους Ἐπισκόπους στὴν ἰδέα τῆς ἐνώσεως μετὰ τὴν μέθοδο τῆς οὐνίας, κατὰ τὴν ὁποία οἱ Ὀρθόδοξοι θὰ ἀναγνώριζαν μόνον τὸ πρωτεῖο τοῦ Πάπα καὶ θὰ κρατοῦσαν ἀνόθευτα τὰ δόγματα, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας τους. Τὸ κίνημα τῶν ἀποστατῶν Ἐπισκόπων προκάλεσε μεγάλη ταραχὴ καὶ ἐπίμονα ζητήθηκε ἀπὸ τοὺς Ὀρθοδόξους Πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς νὰ βοηθήσουν ὥστε νὰ ἀποσοβηθεῖ ἡ παραπλάνηση καὶ ἀποστασία τοῦ λαοῦ.

6 Στὰ γεγονότα ἀναφέρεται σὲ ἐπιστολὴ τοῦ ὁ ἴδιος ὁ Κύριλλος. Γράφει: «Ἐπιστατοῦντος αὐτοῦ (τοῦ Κυρίλλου δηλαδὴ) Τιμόθεος ὁ Παλαιῶν Πατρῶν καὶ Παῖσιος Θεσσαλονίκης καὶ Τιμόθεος Λαρίσης καὶ Γερμανὸς ὁ πρῶην Μονεμβασίας διὰ τινὰς κρυφὰς αἰτίας, τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ποιηθέντες, ἐφατρίασαν, ἐλκύσαντες καὶ ἄλλους μετὰ πονηρίας καὶ ἀπάτης καὶ χρήματα πολλὰ τοῖς ἄρχουσιν ὑποσχθέντες ὥστε λαβεῖν τὸ Πατριαρχεῖον, ἐπανεβασαν δὲ τὸ πεσκέσιον χιλιάδας χρυσίνων ὀκτῶ καὶ τὸ χαράτζιον τοῖς τρισίν ἐν προσέθεσαν μέρος, ὁ δὲ βασιλικὸς ἐπίτροπος καὶ ἄλλοι ἄρχοντες γνόντες τὴν ἐκείνων ραδουργίαν οὐκ ἔστρεξαν πρὸ τοῦ ἐρωτηθῆναι τὸν Ἀλεξανδρείας, εἰ καὶ αὐτὸς στέργει τὴν ἐπανάβασιν· οὗτω γὰρ αὐτῶ καὶ οὐχ ἕτέρῳ τὸ Πατριαρχεῖον ἐπίκοιτο· εἰς δὲ τὴν τοῦτου σκέψιν καὶ διορίαν παρέσχε ὁ βασιλικὸς ἐπίτροπος τῷ Ἀλεξανδρείας ἴν' ἴδῃ τὸ συμφερότερον καὶ ἀποκριθῆ. Τότε οἱ συνωμοτὰ φόβῳ συσχεθέντες προσέτρεξαν τῷ Ἀλεξανδρείας καὶ ἐδεήθησαν ἴν' ἐκουσίως παραιτησῆται· ἦσαν γὰρ πλείστα χρήματα ἀνηλωκότες. Ὁ οὖν Ἀλεξανδρείας πῆ μὲν μὴ στέργων τὴν ἐπανάβασιν, πῆ δὲ τὰς συγχύσεις τὰς ψυχροβλαβεῖς ἀπεχθόμενος ἐτόιμος παρητήθη». E. Legrand, *Bibliographie hellénique* [XVII siècle] IV, 269-270.

7 Ὁ Κύριλλος στὴν ἐγκύκλιο ἐπιστολὴ του, ἀφοῦ ἀπαριθμεῖ καὶ καταδικάζει τὶς λατινικὲς κακοδιδασκαλίες, συμβουλεύει τὰ ἑξῆς: «Ἐσεῖς Χριστιανοὶ μου σὰς παρακαλῶ διὰ τὸν Κύριον καὶ διὰ τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς σας νὰ φυλάγεσθε ἀπὸ τοὺς λύκους τοῦτους, ὅποιοι καὶ ἂν εἶναι, καὶ τοῦτον τὸν τόμον συχνὰ νὰ τὸν διαβάζετε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ νὰ γνωρίζετε τὰ κεφάλαια εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουν νὰ σὰς πολεμοῦν οἱ τοιοῦτοι, οἱ ὅποιοι ὄλην τους τὴν ζωὴν δὲν ἔμαθαν ἄλλο, παρὰ πὸς τοὺς Ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς ἑμᾶς νὰ ἐναντιοῦνται διὰ νὰ γίνεταί πάλιν ἡ φθορὰ καὶ ἡ κακὸσύνη εἰς τὸ γένος μας ἀπὸ Ρωμαίους, ἀλλ' ἂς στέκωμεν στερεοὶ κατὰ τὸ δυνατόν μας καὶ παρακαλεῖτε τὸν Θεὸν νὰ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμὸν διὰ τὴν πίστιν, ἀλλ' ὅταν εἶναι χρεια πολλὰ γλυκὺ εἶναι νὰ χύσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ αἷμα του διὰ τὴν εὐσεβείαν του». Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς Ὀρθοδόξου θεολογίας κατὰ τὸν 18^ο αἰῶνα, Ἐν Ἀθήναις 1937, σ. 8 ἑξ.

8 Χρυσοστόμου. Παπαδοπούλου, Κύριλλος Λούκαρις, ἔκδοσις Β', Ἐν Ἀθήναις 1939. Σελ. 85

9 Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Θεοφάνους Ἱεροσολύμων Ἐγκύκλιος κατὰ Λατίνων ἐπιστολὴ. «Ἐρὸς Σύνδεσμος» Ἀθηνῶν IB' 1917, ἀριθμ. 282_288-289.

10 E. Kimmel, *Monumenta fidei Ecclesiae Orientalis*, I, 339 ἑξ. I. Μεσολορᾶ, Συμβολικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὰ Συμβολικὰ βιβλία, Ἐν Ἀθήναις 1893, σελ. 61.

11 Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. Γ', Βιβλ. ΙΖ', κεφ. Α', παρ. 6.

12 Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων, Βιβλ. IB', κεφ. Α', παρ. 7.

13 Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων, Βιβλ. IA', κεφ. Ζ'.

14 Βλ. Ὅσιος Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός, Βίος καὶ ἔργων, Ἡ εἰς ἅγιον ἀνακηρύξις, Ἀσματικὴ Ἀκολουθία, Ἀθήναι 1983, σελ. 29-32 καὶ 61.

15 Μάρκ. Ρενιέρη, Κύριλλος Λούκαρις ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, Ἀθήναι 1859.

16 Κωνστ. Σάθα, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, σελ. 246.

17 «Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει συστάσα τῷ 1635 ἀνεθεμάτισε τὴν ψευδωνύμως ἐπ' ὀνόματι τοῦ Λουκάρεως ἐκδοθεῖσαν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Ταύτην δὲ (τὴν ἀπόφασιν) καὶ δι' ἄλλης Συνόδου, ἐν Ἰασιῶ συγκροτηθείσης ἐπεκύρωσεν ὕστερον καὶ Παρθένιος ὁ Γέρον. Ἀλλὰ καὶ Τρίτη Σύνοδος ἐν Ἱεροσολύμοις (Βηθλεὲμ) ἐπὶ Δοσιθέου συγκροτηθεῖσα (1672), ἀνεθεμάτισε τὸ ρηθὲν κακόδοξον βιβλίον καὶ τὸν Ψευδοκύριλλον, συνάγουσα δὲ διὰ τρανῶν ἀποδείξεων, ὅτι δὲν ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ τοῦ δυσσεβοῦς συντάγματος πατήρ, διεκήρυττεν ὅτι «Κύριλλον τοιοῦτον, καλβινόφρονα, οὐδέποτε ἐγνώρισε ἡ Ἐκκλησία». Γερ. Μαζαράκη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρεια 1932, σελ. 235.

18 Ὁ καθ. Αδαμάντιος Διαμαντόπουλος στὴν μελέτη του «Ἡ δῆθεν «Ὁμολογία» Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως», ἡ ὁποία δημοσιεύθηκε ὡς εἰσαγωγή στὴν μελέτη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου «Κύριλλος ὁ Λούκαρις» ἀποδεικνύει μὲ ἀδιάσειστα ἐπιχειρήματα καὶ στοιχεῖα ὅτι ἡ ὁμολογία δὲν εἶναι ἔργο τοῦ Πατριάρχου. Βλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Κύριλλος ὁ Λούκαρις, ἔκδοσις Β', Ἐν Ἀθήναις 1939, σελ. θ' -λγ'.